Borgarting lagmannsrett - LB-2012-97346 - RG-2012-1722

Instans	Borgarting lagmannsrett - Dom
Dato	2012-12-17
Publisert	LB-2012-97346 - RG-2012-1722
Stikkord	Strafferett. Grovt bedrageri. Dokumentfalsk. Vitnemål. Inndragning. Straffeloven § 34, § 183 og § 270 jf. § 271.
Sammendrag	En 63-årig kvinne ble i tingretten dømt for grove bedragerier til fengsel i ett år og to måneder. Fem måneder av straffen ble gjort betinget. Hun hadde gjennom en tiårsperiode innehatt ledende offentlige stillinger som hun hadde oppnådd ved å forfalske vitnemål og utgi seg for å ha en langt høyere utdannelse enn hun faktisk hadde. Hun ble i tillegg dømt til å tåle inndragning av én million kroner av mottatt lønn etter lemping av bruttobeløpet, da det faktisk var utført arbeide, og pengene var medgått til livsopphold.
Saksgang	Oslo tingrett TOSLO-2011-169817 - Borgarting lagmannsrett LB-2012-97346 (12-097346AST-BORG/01). Anke til Høyesterett over inndragning ikke tillatt fremmet, HR-2013-362-U.
Parter	Oslo statsadvokatembeter (politiadvokat Susie Langsem Bergstrand) mot A (advokat Erling Olav Lyngtveit).
Forfatter	Lagdommer Ingvild Mestad. Lagmann Ellen Mo. Lagdommer Ragnar Vik.

Oslo tingrett avsa 20. april 2012 dom med slik domsslutning:

> A født 0.0.1949, er dømt for overtredelse av straffeloven § 183 og § 270 første ledd nr. 1 jf. andre ledd jf. § 271 sammenholdt med § 62 til fengsel i ett år og to måneder.
>
> Fullbyrding av fem måneder av straffen utsettes i medhold av straffeloven §§ 52-54 med ei prøvetid på to år.
>
> Hun er frifunnet for tiltalens post II, overtredelse av straffeloven § 166 første ledd.
>
> I medhold av straffeloven § 34 er hun dømt til å tåle inndragning av en million kroner.

A har anket dommen til Borgarting lagmannsrett. Anken gjelder bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet samt lovanvendelsen for tiltalebeslutningen post III (bedrageri) samt skyldspørsmålet angående overtredelse av strl. § 183. Anken gjelder også inndragningskravet. Subsidiært er det anket over straffutmålingen.

Den er henvist til ankeforhandling for så vidt gjelder straffutmålingen og inndragningen.

Ankeforhandling er holdt 11. desember 2012 i Borgarting lagmannsretts hus. A og tre vitner har gitt forklaring. Øvrig bevisførsel framgår av rettsboka.

Lagmannsretten er kommet til at anken over straffutmålingen ikke fører fram. En delt lagmannsrett har også kommet til samme resultat når det gjelder anken over inndragningsavgjørelsen.

Straffutmålingen

Det skal utmåles straff for fem tilfeller av dokumentfalsk, jf. straffeloven § 183, og fem tilfeller av grove bedragerier, jf. straffeloven § 270 første ledd nr. 1 jf. annet ledd jf. § 271. Tingretten har i sin dom beskrevet de straffbare forholdene slik:

> Ut fra tiltaltes egen forklaring og den dokumentasjonen som er lagt fram, har retten funnet det bevist at tiltalte ved søknader om stillinger som nevnt i post I, har lagt ved falske vitnemål slik det går fram av post I og at hun sjølsagt og har vært klar over dette.
>
> Hennes grunnutdanning er ikke fullført videregående skole, samt fullført utdanning som hjelpepleier ved Aker sykehus i 1969. Hun har arbeida som hjelpepleier i Sverige og har forklart at hun fikk opplæring i anestesi. Men hun er ikke og har aldri vært godkjent sjukepleier i Sverige. Hun har heller ikke de andre utdanningene hun bl.a. har oppgitt i sine søknader/CV slik disse framgår av opplistingene i post II. Hun har tatt en del kurs, bl.a. mens hun bodde i Storbritannia, slik disse er korrekt er oppgitt i søknadene. Men utdanningsmessig er disse på langt nær så viktige som de utdanningene de falske vitnemåla skal bekrefte.

Etter å ha gjengitt forsvarers synspunkter om at A ikke hadde forsett om å tilegne seg lønnsmidler hun ikke hadde krav på, fortsetter tingretten:

> Retten er enig i at realkompetanse kan være vel så viktig som formell kompetanse. Dette er også blitt fortalt retten av vitnet Solstad. Formell kompetanse er heller ingen garanti for at noen gjør en god jobb innen området formalkompetansen gjelder. Også personer med stor formell kompetanse må slutte i stillinger fordi ledelse/eiere er misfornøyde med hvordan arbeidet blir utført, eller fordi det oppstår personalkonflikter.
>
> Både utdanning som sjukepleier og ikke minst som siviløkonom er krevende studier over lengre tid. Slik utdanning forteller at vedkommende har evner, pågangsmot og utholdenhet. Retten sier ikke at A ikke har evner til slik utdanning. Men hun har valgt å jukse. Det at en juger på seg utdanning en ikke har, legger ved falske vitnemål og tiltrer stillinger på slikt grunnlag, sier også noe om en person.
>
> Tilsettinger har alltid en risiko i seg. Men etter rettens syn er faren for at vedkommende ikke fyller stillinga langt større når formelle kvalifikasjoner mangler.
>
> Det kan likevel tenkes at arbeidsgiveren vil prøve vedkommende ut fra opparbeida realkompetanse. Gjennom vitneforklaringer fra de aktuelle arbeidsplassene tiltalen gjelder, er det bevist for retten at dette ikke var tilfellet med A. Hun ble dels ansatt ut fra tidligere arbeidserfaring, men ikke minst på grunn av vitnemåla hun la fram. Hadde hun ikke lagt fram de falske vitnemåla, hadde hennes muligheter for stillingen vært langt lavere. Det var også hennes hensikt ved å legge fram disse - sørge for at hun kom

høyest mulig opp på innstillingslistene. Hadde arbeidsgiverne visst at vitnemåla var falske, hadde hun sjølsagt ikke fått stillingene.

Det å ansette en person som mangler de formelle kvalifikasjonene hun/han har oppgitt - og som arbeidsgiveren har lagt vekt på - fører i det minste til fare for tap for arbeidsgiver. En person med sannsynligvis langt bedre kvalifikasjoner blir forbigått. Retten er ikke i tvil om at slike søkere sannsynligvis ville ha gjort en bedre jobb, både for Rikshospitalet, Manpower/Veterinærhøgskolen og Statens autorisasjonskontor for helsepersonell. Noen garanti er det ikke, men så lenge det er sannsynlig at de lengre nede på søkerlista ville gjort en bedre jobb, er vilkåret om fare for tap oppfylt. Det å ansette en person som juger om utdanning og legger fram falske vitnemål, vil dessuten alltid føre til risiko for tap for bedriften, uansett på hvilket nivå personen blir ansatt. Vedkommende er i utgangspunktet uærlig. A forstod alt dette.

Hun visste at hun ved å juge på seg utdanning hun ikke hadde og legge fram falske vitnemål, ville hun forlede arbeidsgiveren til å plassere henne høyere på innstillingslista enn hun ellers ville ha kommet. I de tilfella hun fikk stillingene hun søkte - post I a -e, utnytta hun villfaringa hun hadde skapt hos arbeidsgiver når hun takka ja. Retten er ikke i tvil om at hennes vesentlige motiv, i tillegg til interessante arbeidsoppgaver og erfaring, var høyere lønn enn hun ville ha fått i stillinger hun ellers realistisk kunne søke. Hun hadde derfor uberettiga vinnings hensikt både da hun forleda arbeidsgiverne ved de rettstridige søknadene og da hun seinere tok i mot stillingene.

Retten mener bedrageria var grove, da hun gjennom flere år har forleda arbeidsgivere med falske papirer, har mottatt betydelig lønn i samme tid hun ellers neppe ville ha fått og gjort at andre søkere med bedre kvalifikasjoner ikke har fått stillingene. Om ikke hun hadde forleda arbeidsgiverne, ville andre ha fått stillingene.

Tiltalte er etter dette funnet skyldig i samsvar med post III. Da er hun også skyldig i samsvar med prinsipal post I - strl. § 183.

Lagmannsretten legger denne beskrivelsen til grunn for straffutmålingen.

Lagmannsretten er enig med tingretten i at As handlinger er alvorlige. Ved straffutmålingen tar lagmannsretten utgangspunkt i at A har gjort seg skyldig i grovt misbruk av tillit både i forhold til arbeidsgivere og kollegaer gjennom en periode på 10 år. Handlingene har vært planlagte og bevisste. Det alvorlige i hennes handlinger understrekes ytterligere ved at hun i denne perioden valgte å bruke de falske attestene og vitnemålene til å oppnå stillinger hos fem ulike arbeidsgivere. Dette var til dels lederstillinger. Hun skaffet seg på denne måten også tilgang til lønnsutbetalinger og andre økonomiske ytelser hun i utgangspunktet ikke var berettiget til. Til sammen har hun i den perioden tiltalebeslutningen gjelder, mottatt mer enn fem millioner kroner i lønn - betydelig mer enn hun ville hatt håp om å oppnå i de stillinger som hun kunne hatt mulighet til å få med de manglende formelle kvalifikasjonene hun hadde. Lagmannsretten viser i denne sammenheng til at A etter sin egen forklaring begynte å benytte falske vitnemål etter at hun hadde søkt en rekke stillinger uten å bli innkalt til intervju. Det må derfor kunne legges til grunn at A ikke ville oppnådd stillinger på samme lønnsnivå uten de falske vitnemålene.

Tillitsbruddene fra As side har også en side til de søkerne hun konkurrerte med om stillingene. De ble forbigått av en person som jukset med kvalifikasjonene, samtidig som arbeidsgiverne gikk glipp av presumptivt bedre kvalifiserte ansatte. Etter lagmannsrettens syn er det av allmennpreventive grunner viktig å reagere strengt på bedragerier som dette.

Tingretten kom til at straffen skulle settes til fengsel i ett år og to måneder, der fem måneder ble gjort betinget. Dette var i samsvar med aktors påstand. Som påpekt av tingretten, foreligger det ikke sammenliknbar rettspraksis. Rettspraksis om dokumentfalsk av vitnemål for å få tilgang til stipend og studieplasser, tilsier et utgangspunkt om ubetinget fengsel. Vår sak dreier seg imidlertid om grove bedragerier som har skaffet henne betydelige beløp i form av lønnsutbetalinger. De forholdene det er redegjort for ovenfor taler for en relativt streng fengselsstraff, og lagmannsretten er enig i tingrettens straffutmåling.

Lagmannsretten finner det ikke formildende at A, ifølge sin egen forklaring i lagmannsretten, begynte å forfalske vitnemål og attester etter at hun en periode i 2000 ikke fikk noen av de jobbene hun søkte. Hadde hun søkt stillinger med lavere krav til kvalifikasjoner, ville behovet for de falske vitnemålene for øvrig vært mindre. Lagmannsretten finner det heller ikke formildende, slik som framholdt av forsvarer, at når hun først hadde brukt falske vitnemål én gang var det av frykt for å bli avslørt vanskelig å avbryte. Lagmannsretten forstår at den ene straffbare handlingen kan lede til den andre, men dette gjelder for en rekke straffbare forhold og kan ikke føre til mildere straff.

Lagmannsretten finner heller ikke at det bør gis nevneverdig strafferabatt som følge av tidsforløpet på ca. to og et halvt år siden forholdene ved Statens autorisasjonskontor for helsepersonell ble oppdaget. A har først erkjent de faktiske forholdene etter hvert som de har blitt avdekket gjennom etterforskningen. Heller ikke det store mediepress hun har vært utsatt for som følge av sakens spesielle karakter kan gi nevneverdig strafferabatt. Dette er i samsvar med uttalelser fra Høyesterett i en rekke saker, se f.eks. Rt-2001-227.

Anken over straffutmålingen blir etter dette forkastet.

Inndragning

Det følger av straffeloven § 34 første ledd første punktum at «Utbytte av en straffbar handling skal inndras».

Tingretten har lagt til grunn at utbyttet av de straffbare handlingene er det hun har mottatt i lønn fra de ulike arbeidsstedene. Tingretten har ikke drøftet årsaksforholdet nærmere.

Forsvarer har gjort gjeldende at vilkåret for inndragning ikke er oppfylt, fordi As lønn ikke er utbytte av en straffbar handling, men derimot er et resultat av hennes arbeid. Han har vist til at A har «jukset seg til en mulighet», men at lønnen er opparbeidet gjennom arbeid. Hovedårsaken til lønnsutbetalingen er derfor det utførte arbeidet. Forsvarer mener derfor at den nære årsakssammenhengen § 34 krever for å foreta inndragning neppe er til stede.

Lagmannsretten har i dette spørsmålet delt seg i et flertall og et mindretall. *Flertallet* (lagdommerne Mestad og Vik) bemerker:

Ved fastleggelsen av om kravet til årsakssammenheng mellom As lønn og de straffbare handlinger hun er dømt for er til stede, legger flertallet til grunn at den straffbare handlingen må være hovedårsaken til utbyttet, jf. Matningsdal/Bratholm: Straffeloven med kommentarer. Første del, 2. utgave side 220. Hvilket krav til nærhet i årsakssammenheng som ligger i dette, er ikke helt åpenbart. Det følger av Matningsdal: Inndragning side 175 at det ikke er grunnlag for å foreta samme grensedragninger mellom relevant og irrelevant årsakssammenheng som i erstatningsretten. Det skyldes at begrunnelsen for de to instituttene er forskjellig. I erstatningsretten står interesseavveiningen mellom skadelidtes behov for reparasjon og skadevolders interesse i å unngå altfor fjerne skadefølger sentralt. I strafferetten er det et sentralt mål å hindre at noen tjener på en straffbar handling. Det vises i den forbindelse også til en uttalelse i Matningsdal/Bratholm op. cit. side 222, hvor det framgår at det må søkes løsninger som er egnet til å ivareta nettopp dette målet.

Flertallet ser det slik at når A ved å benytte seg av de falske vitnemålene og attestene har forledet arbeidsgiverne til å ansette henne, så var de straffbare handlingene nødvendige forutsetninger for at hun fikk utbetalt lønn og andre ytelser fra disse arbeidsgiverne. For flertallet er dette nok til å konstatere tilstrekkelig nærhet i årsakssammenhengen. At det i tillegg var en nødvendig forutsetning for lønnsutbetalingene at hun utførte et arbeid, endrer ikke på dette. Uten at det kan sees å være nødvendig for konklusjonen bemerkes også at A ved å skifte arbeidsgiver fem ganger i den aktuelle 10-årsperioden i en viss forstand bidro til å opprettholde en nærhet mellom bedrageriene og lønnsutbetalingene.

Vilkåret for inndragning er etter flertallets syn etter dette oppfylt.

Utgangspunktet er at det er hele utbyttet som skal inndras, det vil si den utbetalte lønnen og andre ytelser. For hele 10-årsperioden har påtalemyndigheten beregnet dette til 5 617 831 kroner. Beløpet er ikke bestridt av A. Det følger av straffeloven § 34 første ledd annet punktum at ansvaret kan reduseres eller falle bort i den grad retten mener inndragning vil være klart urimelig. I samsvar med aktors påstand kom tingretten til at inndragning skulle beløpe seg til én million kroner.

Ved lempingen av ansvaret tar lagmannsrettens flertall utgangspunkt i at vi er i utkanten av kjerneområdet for inndragning, som er den mer alvorlige profittmotiverte kriminaliteten. Det skal da mindre til før lemping kan skje, jf. Dyrnes: Inndragning side 32. Ved vurderingen legger flertallet vekt på at utbyttet består i lønn og andre ytelser, som det må legges til grunn langt på vei har gått med til å dekke løpende livsopphold. Det legges også vekt på at A i disse årene har utført arbeid for sine arbeidsgivere, og at hun, slik tingretten ikke er i tvil om, «har gjort nytte for seg», selv om det oppsto meget krevende samarbeidsforhold på Oslo universitetssykehus. Flertallet mener derfor at det vil være klart urimelig å inndra en vesentlig del av utbyttet, og er enig med tingretten i at inndragningen bør settes til én million kroner. Selv om flertallet, i likhet med tingretten, ikke ser hjelpepleierlønn som et relevant utgangspunkt for hva A ville ha tjent dersom hun ikke hadde benyttet seg av falske attester og vitnemål, anser flertallet at A som følge av bedrageriene har tjent klart bedre enn hun ellers ville gjort. Det vises blant annet til sluttpakken fra Oslo universitetssykehus med en engangsutbetaling på 433 814 kroner.

Forsvarer har blant annet under henvisning til at en inndragning i realiteten vil ramme hennes uskyldige og uvitende ektefelle, anført at inndragningen bør lempes ytterligere. Etter flertallets syn er det ikke riktig å legge vekt på slike mulige konsekvenser, fordi de normalt vil være vanskelig å unngå når den inndragningen foretas hos lever sammen med en annen.

Mindretallet (lagmann Mo), er kommet til at det i dette tilfellet ikke er anledning til å foreta inndragning hos A.

Det er ikke tvilsomt at A ikke ville oppnådd de stillinger tiltalebeslutningen gjelder hvis hun ikke hadde forfalsket vitnemål og gitt uriktige opplysninger om sin utdannelse. Slik sett kan all lønn hun har mottatt som ansatt i disse stillingene betraktes som utbytte av de straffbare handlinger hun er funnet skyldig i. At bedrageriene gjelder betydelige beløp, må få betydning for straffutmålingen uavhengig av om vilkårene for inndragning er oppfylt.

At A har mottatt lønn fra sine arbeidsgivere i de ti årene tiltalen gjelder, er imidlertid ikke utelukkende et resultat av at hun oppnådde ansettelser som hun ellers ikke ville fått. For å ha rett til lønn, er det også en forutsetning at man faktisk utfører arbeid i den stillingen man er ansatt i. Krav på lønn opparbeides og utbetales fortløpende som vederlag for det arbeid som er utført i stillingen. Den lønn A har mottatt i disse ti årene, må derfor - etter mindretallets syn - først og fremst betraktes som vederlag for utført arbeid, selv om hun i utgangspunktet ikke skulle vært ansatt i de stillingene hun har arbeidet i.

Etter mindretallets syn har lagmannsretten ingen foranledning til å foreta noen vurdering av om As arbeidsinnsats tilsvarte den lønn hun har mottatt. Dette er en vurdering som hennes arbeidsgiver til enhver tid må foreta. Dersom arbeidsgiver er misfornøyd med arbeidstakerens innsats, må det løses i tråd med de regler som gjelder i arbeidsforhold.

Mindretallet ser det dermed slik at det først og fremst er As arbeidsinnsats, og ikke det forhold at hun er blitt ansatt i stillingen ved hjelp av grove bedragerier, som er hovedårsaken til den lønn hun er blitt utbetalt i disse årene. Lønnsutbetalingene kan dermed ikke anses som «utbytte av en straffbar handling» som etter loven skal inndras. Selve ansettelsene av henne er forårsaket av As straffbare handlinger, men lønnsutbetalingene er først og fremst utbytte av utført arbeid - godt eller dårlig - og ikke av ansettelsesvedtakene i seg selv eller de bedrageriene som har ført til ansettelsene.

***

I samsvar med flertallets syn blir anken etter dette forkastet i sin helhet.

Sakskostnader

Lagmannsretten finner ikke at det bør ilegges saksomkostninger, jf. straffeprosessloven § 436 annet ledd. Det vises til det idømte inndragningsbeløpet.

Dommen er avsagt med slik dissens som framgår ovenfor.

Domsslutning

Anken forkastes.